

Dezideratul adaptării conduitei culturale la transformările și realitățile geopolitice. Câteva exemple din trecut demne de atenția actualității

Lucia OLARU NENATI

Acum, prin aderarea României la Uniunea Europeană suntem în fața unor modificări ale paradigmei existențiale ale națiunii noastre care, pe de o parte, produc multiple schimbări de conduită colectivă și individuală, pe de alta parte, solicită un serios proces de adaptare a acesteia la noile realități. Dacă privim în istorie, vedem că asemenea puncte nodale au mai existat în diacronia noastră națională iar marile evenimente istorice și politice care au marcat-o precum, de pildă, Marea Unire din 1918 - de la care (Nota bene!) se împlinesc în acest an 90 de ani, au antrenat considerabile demersuri de consolidare în planul conștiinței. Astfel, personalități preocupate de destinul națiunii au învederat consolidarea Unirii teritoriale prin cea culturală și spirituală, angajând mari eforturi de conștientizare și de realizare a acestui deziderat de importanță capitală în evoluția națională. Acestea considerau în mod justificat că unirea teritorială nu poate dăinui fără unirea prin cultură. Eforturile lor, modalitățile pe care le-au utilizat, rezultate obținute pot constitui azi, când o altă modificare geopolitică a antrenat națiunea noastră, un model adaptabil la noile realități.

Detalind aspectul luat în vizor, găsim numeroase exemple de acest fel asupra cărora ne-am oprit în lucrarea noastră recent apărută¹. Vom produce câteva, spre exemplificare, oprindu-ne la argumentele vehiculate, nu neapărat de către nume de notorietate în pagini centrale de mare tiraj ci, dovedind manifestarea fenomenului în profunzimea arealului teritorial național, la aserțiuni formulate de către publiciștii care se exprimau în paginile unor reviste apărute în preajma Marii Uniri în orașe „de margine”, la Botoșani, Cernăuți, Suceava ș.a. În acest sens, în articolul-program al revistei „Junimea Moldovei de Nord”² se face vorbire despre necesitatea de adaptare la mutațiile geopolitice recent survenite, punându-se în evidență intenția revistei nou apărute de-a se situa în contextul „stării de lucruri nou creată în țara noastră și în special aici, în partea nordică a Moldovei”, prin modificarea geografică a granițelor țării când, "prin unirea Basarabiei și Bucovinei, am ajuns din nou în hotarele vechii Moldove a lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare." Așadar, revista își propune din start să se racordeze la noua realitate istorico-geografică și care ridică "o samă de noi probleme naționale, economice, agricole, culturale" etc, pentru soluționarea cărora "o grea muncă ne așteaptă, la care cu toții suntem datori să contribuim."

¹ Nenati 2007.

² „Junimea Moldovei de Nord”, an I, nr.1, ianuarie 1919.

La fel, în paginile „Revistei Moldovei”³ se vehiculează idei asemănătoare. În articolul - program al revistei, intitulat *Primul cuvânt* și semnat, impersonal și solidar, „Revista Moldovei”, observându-se că „acum, în pripa unei organizări noi, totul se vede și se croiește în mare, unitar nu regional”, inițiatorii noii reviste sunt conștienți că „nevoile de cultură ale diferitelor ținuturi rămân deci în mod vădit pe seama noastră, a celor ce le știm și trăim în mijlocul lor.” Susținând astfel, așadar, și aici, virtuțile localismului creator, revista nu vrea să se închidă într-un orgoliu al izolării, exprimând încrederea în izbândă prin gruparea a cât mai multe forțe creatoare de oriunde prin care noua publicație „va fi tot mai mult „Revista Moldovei”, prin cuprinsul ei și prin firea însăși a lucrurilor, nu prin o voită tendință de regionalism și separațiune”, scopul apariției acestei noi publicații fiind acela de-a face „să se audă și glasul acestui colț de țară în concertul cel nou al culturii românești”.

Scopul esențial al acestui demers publicistic, același ca și cel urmărit de „Junimea Moldovei de Nord”, consolidarea culturală a recent înfăptuitei Uniri, este reluat și exprimat mai limpede într-un alt articol programatic, intitulat *Porunca vremii* (An I, nr.1), semnat de preotul Toma Chiricuță, unul dintre colaboratorii de valoare, conștiință și prestigiu ai revistei botoșănene. Exprimându-și bucuria că „neamul românesc atinge acum un pisc culminant al evoluției sale”, acela de a-și fi cucerit „pentru statul său un hotar, care-i îmbracă aproape toată întinderea ființei lui etnice”, el relevă că „aceasta-i doar un popas în istoria creșterii unui neam” căci, „după creșterea în întindere trebuie să urmeze neapărat și creșterea în adâncime: după făurirea hotarului fizic, un neam trebuie să-și făurească și hotarul său sufletesc”. Aici intervine cuvântul cheie: „cultura”. „Iată cuvântul care exprimă imperativul categoric al generației noastre. Ceea ce a cucerit războiul trebuie să apere cultura.” Dar această concepție nu e văzută doar în mod fragmentar, sub aspect regional, izolat, fie ea și aceea înalțătoare și salutară a ridicării unui neam, ci ca o contribuție la cultura universală, căci « cultura familiei, a tribului, a nației sau a rasei care, cuprinzându-se unele în altele ca niște cercuri concentrice, se pot întinde până la cea mai largă întindere a cercului culturii care nu poate fi alta decât cultura umanității”. Iată așadar expunerea unei concepții de cea mai stringentă și eficientă actualitate ce relevă cu o claritate de cristal unicul raport posibil între local, național și universal, exprimată într-un colț de pagină provincială în anul 1921. Continuându-și aserțiunea semnatarul relevă că dezideratul acesta se obține prin muncă, dar el depinde și de suflet căci ”pentru ca munca unei colectivități să devină cultură trebuie ca din înalțuri să cadă deasupra-i ploaia de raze a unui ideal”. Așadar, „fără puterea coordonatoare a unei idei directive, care să facă ca toate eforturile de fiecare clipă a tuturor membrilor colectivității să se armonizeze în acorduri de muncă și astfel să se poată realiza un maxim de folos cu un minim de efortare, nu se poate iarăși concepe cultură adevărată.” În chip elocvent, preotul, profesor și scriitor, Toma Chiricuță afirmă că „idealul conducător al unei culturi nu-i decât cea eflorescență minunată a sufletului omenesc pe care sufletul unei întregi mulțimi de oameni și-l proiectează în viitor, îl consideră un adevăr indiscutabil, cel puțin pentru o bucată de vreme, i se supun din convingere, deci liber, cu toții ca de un comandant iubit pentru care o

³ „Revista Moldovei”, an I, nr.1, 1 mai 1921.

armată întregă și-ar da viața. Încercând să concretizeze imaginea acestui mental colectiv unidirecționat spre un ideal, el apelează la un reper teologic, coloana de foc a lui Moise care conducea mulțimile prin deșert spre Țara Făgăduinței. Concluzia aserțiunii este deci, că nu se poate găsi cultură decât acolo unde există muncă și ideal ”coordonator de puteri”, liber asumat. În această accepție, „cultura trebuie să fie socotită drept singurul mijloc de apărare durabilă a unui hotar.” Pentru deplina claritate a ideii, autorul apelează din nou la un exemplu concret: ”după cum în lumea fizică, vidul este cel mai sigur mijloc de a sfărâma un vas, tot astfel în istoria societăților politice, incultura este cel mai puternic coroziv al hotarelor unui stat. Cultura, munca solidară a tuturor în direcția unui adevăr, este singura putere capabilă a da un conținut sufletesc, organizat și tare, hotarelor unei țări”, căci ”legea dominantă, atât peste natura corpurilor fizice cât și peste cea a corpurilor politico-sociale, este legea densității și a structurii”. Retorica preotului publicist formulează astfel de aserțiuni aforistice memorabile spre a conchide: „Numai acele popoare și-au putut sculpta în stâncă istoriei efigia personalității lor, care și-au construit între granițele lor pe temelii adânci, edificiul masiv și armonic legat al unei culturi adevărate”. Iar această performanță nu aparține neamurilor „musculoase și înarmate până-n dinți, purtate furtunatic de patima prăzii”, ci acelor care „s-au strâns roiri în jurul adevărului și în pace au clădit la fagurul culturii”; căci „puterea de rezistență a granițelor unui stat atârână nu de grosimea brâului de tranșee, săpat în jurul lui, ci de plinul culturii clădit înăuntru prin efortul comună a cetățenilor lui”. Formula aducătoare de glorie în război este (Nota bene!) „*măsura de conștiință organizată în cultură*” și de aceea „orice energie românească, fie ea cât de umilă, este datoare să se verse în matca adâncă și unică a Culturii neamului”. Quod erat demonstrandum, id est, porunca vremii aceasta este: ”să ne strângem cu toții din același hotar în solidaritatea muncii creatoare de cultură.” Găsim că aceste idei merită reiterate, mutatis mutandis, acum când constituirea unei noi structuri geopolitice flutură stindardul globalizării care în afara beneficiilor scontate de inițiatori, poate duce, știm deja, la anularea unora dintre glasurile națiunilor lipsite de această armă a unei identități culturale puternice și luminate de raza unui ideal, așa cum releva preotul scriitor și publicist Toma Chiricuță la începutul secolului trecut.

Referindu-ne la un alt exemplu afin primului, tot din arealul nordic al românității – la Cernăuți - găsim o altă publicație a acelui punct nodal al diacroniei noastre ce a emanat idei similare, *Junimea literară* care s-a numărat printre revistele ce au urmărit programatic să consolideze prin substanța lor culturală și literară, unirea teritorială a Bucovinei cu țara. Chiar mai mult de atât, ea a avut un rol și mai activ și meritoriu, acela de-a lupta tenace și cu folos pentru pregătirea și provocarea actului unirii prin toată activitatea ei de la înființare. Că lucrul acesta a fost făcut în mod conștient și deliberat, preluându-se marile cuceriri de conștiință ale evenimentelor anterioare, cu scopul asumat de-a le duce la îndeplinire, se înțelege și din articolul semnat de Ion Nistor, conștiință istorică de anvergură, intitulat *Manifestațiunile Românilor la 1848*, publicat în „*Junimea literară*” nr.1-3, XIV, 1925: « ”*Junimea literară*” a cărei supremație în viața culturală a Bucovinei e de necontestat, își propune un program de fortificare a spiritualității românești în această provincie.” (*Bucovina literară* - conferință rostită la radio București). Pornind de la ideea că baza reală a rezistenței este cultura națională, Nistor afirmă în mod plastic și

sugestiv că ei și-au propus și au săpat *tranșee culturale* pentru că „Junimea literară” trebuia să devină organul noului curent mântuitor. Se pare deci că nu întâmplător această imagine a apărării fruntariilor geografice prin fortificare culturală apare și în conștiința și în textul redactorilor botoșăneni de la „Revista Moldovei”. Scopul urmărit cu hotărâre de întemeietorii „Junimii literare” a fost „să strângem legăturile sufletești cu Românii de pretutindeni, să întărim conștiința națională și să furnizăm armele culturale pentru lupta de apărare a drepturilor noastre imprescriptibile asupra pământului scump al Bucovinei noastre strămoșești”. În acest sens, Nistor și colaboratorii săi au reușit să unească în jurul revistei „tot ce avea Bucovina mai distins ca conștiința națională și intelectualitate”. Prin cuvântul ei înaripat „Junimea literară” a făcut școală politică și națională. Drept dovadă a penetrării acestui flux sufletesc și de mare elevație, este faptul că în timpul războiului sute de tineri bucovineni s-au înrolat în armata română, mulți dintre ei căzând la datorie.

În lunga perioadă de apariție a revistei bucovinene, cu o întrerupere pe timpul războiului, se observă deci două mari preocupări: înainte de Unire a fost unul dintre cele mai puternice și eficiente centre de propagare a necesității înfăptuirii acestui ideal, iar după Unire s-a alăturat altor publicații care s-au străduit să consolideze Unirea teritorială prin conștiința culturală și prestație literară și să dea conținut spiritual, cultural și estetic întregului național înconjurat de noile hotare. În interiorul țării această luptă a fost susținută de Academia Română, secondată energic și luminiscent de „Semănătorul” și Liga Culturală a lui Nicolae Iorga „al cărui cuvânt de apostol găsi un puternic ecou în sufletele bucovinenilor”. Se dovedește din nou că marile mișcări și evoluții de conștiință și de spirit în mentalul colectiv, în „patrimoniul sufletesc al neamului”, se realizează, nu în ultimul rând, prin personalități energetice și polarizatoare și că, așa cum avea să susțină Rebreanu referindu-se la Titu Maiorescu: „într-un moment providențial a trebuit un om providențial”. La fel, dacă pentru întreg arealul național al acestui nou moment providențial în „cugetarea lui Dumnezeu” cum numea Eminescu istoria, al Marii Uniri, acest personaj a fost, în mod indubitabil, Iorga, așa a fost și Iancu Nistor un personaj providențial al Bucovinei într-un moment esențial al destinului ei, căci și acesta a fost o astfel de personalitate puternică, producător și distribuitor de energie spirituală, un om implicat în politică, în cultură și în destinele națiunii, de o cultură profundă și o sensibilitate aleasă. Într-un cuvânt, el a fost una dintre personalitățile rare pe care și le produce o națiune atunci când simte că trebuie să renască.

Dar publiciștii aceluși moment pe care-l luăm acum în vizor nu s-au limitat doar la stimularea creației și propășirea culturii naționale, ci au fost conștienți de necesitatea a ceea ce va fi cunoscut în aria literară sub denumirea de sincronism în raport cu mediul cultural european. Astfel în bogatul sumar al publicațiilor lor își găsește spațiu de afirmare o largă paletă de traduceri, comentarii, adaptări, prelucrări, analize, prezentări etc. ale unor opere și autori din literatura universală, fapt potențat prin largă lor formație culturală, prin stăpânirea lejeră a unor limbi străine. Din nou producem (doar) câteva exemple. Chiar de la primul număr al „Revistei Moldovei” de la Botoșani apare un articol intitulat *O amintire despre un poet*, în care Marguerite Crudu, soția de origine franceză a conducătorului revistei, Tiberiu Crudu, înțelege să contribuie și ea, după ce a învățat românește, la efortul publicistic comun, prin popularizarea literaturii franceze în rândul cititorilor

Moldovei de Nord. Evenimentul care-i prilejuiește demersul este centenarul nașterii lui Charles Baudelaire, poet pe care autoarea îl prezintă în medalion, făcând și avenite considerații și disocieri menite să faciliteze înțelegerea noutății poetice baudelairiene, (Nota bene!), șocul produs de apariția sa neașteptată, arătând că volumul *Fleurs du Mal* a trebuit „arbitrat” de poliție, care a interzis anumite piese. Aprofundând apoi analiza fluidului poetic comentat, sintetizându-i particularitățile, autoarea reușește să configureze un articol de interes pentru publicul cititor, dar și să releve imaginea corectă și importanța majoră a acestui autor în planul literar european. Aceeași autoare publică un articol mai amplu, intitulat *Feminismul și Molière* (I,11) în care abordează curajos un aspect delicat, încercând să reconsidere noțiunea de „prețiozitate” ridiculizată de Molière ca fiind, de fapt, o încercare a femeilor de a-și dezvolta cultura, „revendicarea și proclamarea dreptului femeilor la viața intelectuală”, care a produs o adevărată mișcare salutară căreia i se datorează „talentul remarcabil al doamnei de Sevigné și acela, mai sever, al doamnei de Maintenon”, precum și alte performanțe culturale feminine. Efectul de ridiculare generală al acelor strădanii s-a datorat, arată autoarea, și faptului că femeile ”au pus carul înaintea boilor și se apucară de reformat limba înainte de-a fi câștigat știința necesară unei opere așa de serioase”. Servindu-se de aspecte și citate din opera lui Molière, ea demonstrează că acesta nu antipatizează funciar femeile, ci doar le satirizează exagerările și că, în subsidiar, prin satira lui el a produs un efect salutar de îndreptare a moravurilor. La moartea poetului Pierre Loti, Marguerite Crudu își exprimă adâncul regret într-un necrolog (II,2-4), deoarece poetul francez „făcea parte din acei prieteni spirituali de care nu te puteai dezlipi”, fiind „o călăuză desăvârșită” pentru sufletele oamenilor călători, „un fermecător magician care-ți îndreaptă privirea și-ți trezește inima”, un poet pătruns de mila pentru orice ființă, știind să transmită acea milă tuturor. De aceea „oameni ca el sunt revanșa spiritului asupra materiei și dovada cea mai bună că moartea nu poate să ucidă sufletul în același timp cu trupul, sufletul lui fiind „în fiecare pagină, în fiecare rând din cărțile sale”.

Același autor pluridisciplinar, preotul, profesor și publicist Toma Chiricuță publică un serial de traduceri ale unor texte de Giovanni Papini, alese, evident, în funcție de afinități și de anumite idei pe care voia să le susțină prin intermediul celebrului scriitor italian și pe care le adâncește conform intențiilor sale, contribuind și el la demonstrarea ideilor, acestea fiind, de fapt, mai mult niște prelucrări, nu doar niște traduceri mot-à-mot. Astfel, *Pustiul* (II,7) este o demonstrație convingătoare a autorului și traducătorului deopotrivă, că „Singurătatea este insuportabilă mediocrului, celui care n-are nimic de dat; care are frică de sine și de golul din el”. Drept dovadă, este pilda lui Isus care, deși atât de iubitor de oameni, se retrăgea adesea să mediteze în pustiu, habitudine prielnică oamenilor aleși, căci ”mediocrul nu-și aduce aminte decât de răul pe care i l-ai făcut; noaptea îi e tulburată de dorul de răzburare; gura lui se usucă la flacăra mâniei. Cel mare își aduce aminte de bine și pentru puținul bine pe care i l-au făcut oamenii, el uită tot răul”.

Ține să-și pună cititorii la curent și cu literatura spaniolă publicând spicuri din *L'agonie du Christianism* de Miguel de Unamuno (V,5-6), alese, desigur și acestea, deliberat, în funcție de scopul moralizator și culturalizator al publicației. Iată o mostră: „Omul nu se naște cu un suflet; el moare când și-a făcut unul. Scopul

vieții este de-a ne face un suflet, un suflet nemuritor. Căci în clipa morții, noi lășăm un schelet pământului și un suflet, o operă, istoriei. Aceasta numai atunci când ai trăit, adică ai luptat cu viața ce trece în vederea vieții ce rămâne.” Sau un alt exemplu: ”Nu voi obosi niciodată repetând că ceea ce unește mai mult pe oameni sunt discordiile lor. Și ceea ce-l unește mai mult pe un om cu sine însuși, ceea ce constituie unitatea intimă a vieții noastre, sunt discordiile noastre intime, contradicțiile lăuntrice ale discordiilor noastre. Pacea cu noi înșine o încheiem, întocmai ca Don Quichotte, numai atunci când vrem a muri.” De remarcat că în acest fel – dar și prin texte aparte - cititorii revistei sunt puși la curent și cu universul cervantin și cu personajul său emblematic, ce va avea apoi atâtea întrupări și replici literare în limba română, dar și o remarcabilă exegeză comparatistă românească relativ recentă pe această temă⁴.

Colaborator statornic al « Revistei Moldovei », profesorul cernăuțean Leca Morariu colaborează aici, printre multe altele, și cu traduceri; cunoscător desăvârșit al literaturii germane, el traduce din poemele lui Goethe (II,7). Evantaiul autorilor lumii pe care-i apropiază revista botoșăneană cuprinde și pe Rabindranath Tagore, din care N.N. Răutu (fost student preferat al lui G.Ibrăileanu) traduce sub titlurile *Pe țărmlum lumilor fără sfârșit* și *Somnul cel potolit pe ochi de copil*, fragmente din *Gitanjali* (I,8), niște meditații despre miracolul etern reîntrupat al copilăriei, transpuse cu sensibilitate afină de profesorul-publicist. Poetul roman Horațiu este prezent în « Revista Moldovei » prin epistola *Lui Postumus*, (IV,11-12) în traducerea română a lui V.Gh. Petrescu, textul fiind însoțit și de un adaos explicativ pentru înțelegerea unor termeni latini speciali. Mai multe numere ale revistei publică *Fragmente*, cugetări de Charles Wagner traduse de Traian Vasilescu. Din proza popoarelor vecine se publică un lung fragment intitulat *Floarea fericirii*, (II,11-12) de scriitoarea poloneză Leonora Sienicka, împreună cu o prezentare a ei ca autoare de succes a vremii, tradus din limba franceză de Dr. H.Vasiliiu.

Găsim în câteva numere ale revistei și o parte din traducerile foarte bine realizate de Costantin Iordăchescu în colaborare cu dr. A. Bortkievici, - un intelectual rus refugiat la Botoșani - din Pușkin, Lermontov și Maxim Gorki. Astfel *Legenda valahă* (III,2-4) este însoțită de un subsol explicativ în care se prezintă succint activitatea literară a lui Gorki și se justifică astfel alegerea acestei poezii: „Legenda de față ne interesează în deosebi prin titlul ei, în original *Walașcaia legenda* și prin faptul că acțiunea se petrece la Dunăre, iar eroii sunt pescari români. Traducerea e cât se poate de fidelă, păstrându-se factura versurilor și ritmul ca în originalul rusc. La fel și traducerea povestirii *Kîrjali* de Pușkin (III, 8-9) este însoțită și justificată printr-o notă de subsol în care se subliniază importanța documentară a acestei scrieri pentru noi, românii, deoarece Pușkin, trăind o vreme la Chișinău, „a cunoscut de-aproape evenimentele din timpul Zaveriei”, iar textul cuprinde amănunte interesante despre viața locuitorilor de acolo. De altfel, el relevă faptul că în multe scrieri ale lui Pușkin apar informații, observații și amintiri din acea perioadă și încheie prin afirmația că „cine le-ar strânge și le-ar publica într-un mănunchiu ar face un dar prețios culturii românești”.

Aprigul polemist pentru apărarea valorilor naționale care a fost Leca Morariu găsește prilejul de-a face cunoscute eforturile unor oameni de elită, în contrast cu deserviciile aduse literaturii române prin „pretinse traduceri” publicate atunci de

editura Cartea Românească din București. Astfel, *Un popularizator de literatură românească* ce merită și el popularizat de către profesorul cernăuțean este *Octavian S.Isopescu* (I,8), fost orientalist al facultății de teologie din Cernăuți și profesor de elină la Universitatea din Iași și, mai ales, un excelent traducător de literatură română în limba germană. Depănându-și amintirile despre acest erudit, Leca Morariu invocă mai întâi un alt exemplu, acela al expulzatului ceh pe melagurile Bucovinei, Iaroslav Cramerus, care, ajuns aici, a cunoscut și îndrăgit natura, oamenii și cultura locului și le-a făcut cunoscute prin descrieri și traduceri, prin cărți poștale cu chipuri și locuri bucovinene, prin numeroase fapte generoase, printre care și înzestrarea fiecărei societăți studențești românești cu portrete în mărime naturală ale lui Iorga, ca replică la expulzarea acestuia de către autoritatea austro-ungară. Dorind a urma exemplul acestuia, profesorul Isopescu a cerut sprijinul lui Leca Morariu, ca „logofăt” harnic la scris, și așa au fost pregătite pentru tipar mai multe dintre scrierile românești traduse în limba germană, publicate mai întâi în *Bukoviner-Volksblatt* și apoi în cartea de 204 pagini intitulată *Rumänische Erzählungen aus dem Original übersetzt von S.O. Isopescu*. Amintirea dispărutului profesor și traducător, ale cărui transpuneri merită cunoscute și propagate, îi aduce în memorie „una din acele clipe mari când omul se covârșește pe sineși”, aceea când, într-o sală plină, un profesor vienez, vorbind despre *Volksliedul* german a spus: „românii, traducându-și cântecul poporului german în limba lor, ar putea învăța cum se prețuiesc creațiunile poetice ale poporului”, iar în liniștea sălii s-a auzit atunci glasul profesorului Isopescu: „oder auch umgekehrt! (sau mai bine invers)” .

De semnalat că nu numai traduceri și adaptările se bucură de atenția critică a „*Revistei Moldovei*”, ci că revista practică și o cronică a literaturii străine, în original, sau în traduceri. Prelevând și aici un exemplu revelatoriu pentru conduita publicistică manifestată în acest domeniu, semnalăm un demers semnat de către C.Opreșcu, avocat și publicist, dar și profesor de franceză în Botoșani, care citește în original cărți apărute în această limbă (poate plătindu-le la fel ca Miroiu din *Steaua fără nume!*), fiind la curent și cu „vâlva” provocată de aceste cărți chiar în locul apariției lor, la Paris; având așadar acces la un număr suficient de mare de publicații franțuzești, el poate lua și transmite „pulsul” lor cititorilor botoșăneni. Ca atare, el publică o consemnare a unui astfel de eveniment al vieții literare pariziene, reacția produsă de publicarea cărții *Anatole France en pantoufles*, (1924, Editura Cres, Paris), semnată de fostul secretar privat al marelui scriitor, Jean-Jacques Brousseau și apărută imediat după moartea scriitorului (IV,10). Din aceasta recenzie de carte cititorii din arealul moldav pot afla și ei cum acest gest al apropiatului marelui dispărut a fost socotit de o bună parte a criticii franceze ca „un sacrilegiu”, drept care un cor de clamări s-au ridicat la cer condamnând faptul că „nu se uscaseră poate florile pe care marchizi și proletari le depuseseră pe mormântul lui France”, când impardonabilul secretar înfățișă lumii „le revers de la medaille”, prezentându-l pe Anatole France „în papuci, în intimitatea lui familiară și sufletească, cu credințele și preferințele lui intime”, grabă socotită ireverențioasă față de idolul iubit și regretat de fani. După informarea asupra acestui „caz”, petrecut nu la București, ci la Paris, publicistul botoșănean își spune și părerea lui în această chestiune, nota bene! fără nici o umbră de obediență față de locul și persoanele ilustre în discuție, dar și fără nici un accent de aroganță compensatoriu pentru vreun complex de inferioritate

provincială. Considerăm foarte importantă această obiectivitate, acest calm echilibrat al publicistului botoșănean, pentru scopul demersului nostru care urmărește să pună în evidență și atitudinile manifestate de realizatorii acestor reviste „de provincie”. Așadar, C.Oprescu reamintește că „dacă istoria literară găsește util să cunoască, din punctul ei de vedere tot, absolut tot ceea ce „în mod fatal se leagă de o mână de pământ” (nota bene!), cum este în definitiv și omul de geniu, faptul nu are nici o importanță pentru estetică, pentru plăcerea ce ți-o procură o operă de geniu, chiar când autorul ei ar fi fost, din alte puncte de vedere, un ticălos, un criminal”. După această reiterare a distanțării sale de concepția biografistă, Oprescu se desparte critic și de tonul atitudinii presei pariziene, afirmând că, după părerea sa de cititor neinfluențat de opinii exterioare, cuvântul „sacrilegiu” este „nu numai prea greu” dar și „nejustificat” în cazul acelei cărți care, „dacă ar spune numai și numai tot adevărul, nu conține nimic de natură să scadă ceva din autoritatea literară a lui France”. Nici unul dintre aspectele „demascate” în carte, senzualitatea lui „aliterară”, părerea reală despre Napoleon, Balzac sau Chateaubriand, ori despre Academie, „cum și cât ar constitui pentru el un demerit?”. Dimpotrivă, crâmpiele aproape necizelate din viața scriitorului atrag cititorul iar concluzia de la Botoșani este într-un calm, dar ferm, dezacord cu opinia Parisului: ”înseamnă că reversul medaliei e din același material cu totul și că este cizelat cu mâna, dacă nu de acelaș maestru, dar cu siguranță, de a celui mai bun dintre elevii lui.”. De altminteri același C.Oprescu semnează în mai multe numere ale revistei niște adevărate prelegeri de estetică, despre receptarea operei de artă, despre gustul estetic, despre psihologia creatorului și a receptorului artei ș.a., invocînd cu dexteritate avizată autori străini de ultimă oră ai momentului precum: Gustav Th. Fechner, Külpe, Volkelt, Lipps, Carl Gross și alți, (dovedind lecturi la zi!) din opiniile cărora încearcă să extragă o succesiune logică de idei - accesibile cititorilor revistei *urbis et orbis* - referitoare la noțiuni și elemente de estetică. Ideea pentru care am prelevat sub egida titlului comunicării noastre exemplul de mai sus este că această conduită, ce include în primul rând o solidă formație culturală și o informare la zi în problemele importante, ca și tratarea lor fără complexe, dar și fără aroganță compensatorie, poate constitui și astăzi un deziderat al adaptării la cerințele noii paradigme europene și un numai.

La acestea se adaugă preocuparea constantă pentru popularizarea performanțelor românești în lume, precum succesele unor cântăreți români pe marile scene ale metropolele muzicale și, legat de asta, sublinierea rolului de misionari diplomatici ai artiștilor peste hotare, idee și ea deosebit de actuală și benefică. Astfel muzicianul și, totodată, muzicologul Mihai Grigore Poslușnicu, autor de cărți, compozitor, profesor, colaborator al multor publicații, din multe alte zone ale țării, și nu în ultimul rând, din București. serie la rubrica *Cronica muzicală* (II,2) din „Revista Moldovei” despre prezența la Botoșani a Filarmonicii bucureștene dirijată de maestrul Georgescu, pentru care a avut întotdeauna un adevărat cult. Faima sa internațională inimaginabilă, impresiile fulminante ale cunoscătorilor germani, sintetizate în publicații străine, altele prezentând tabloul stăpânirii publicului meloman din tot mai multe țări ale Occidentului, îl duc pe muzicianul botoșănean la o concluzie oraculară și gradat construită: „Când geniul român în persoana eroului nostru a ajuns la asemănarea unei mari celebrități mondiale (...) aceasta trebuie să ne învețe sufletul și să fim mândri că și din punct de vedere muzical, neamul nostru se

poate alătura hotărât de popoarele cu civilizație înaintată”. Despre un alt eveniment artistic botoșănean care a lăsat lumea încremenită în admirație, sine die, scrie și Simion Labin (III,6-7), evocând concertul baritonului Mihai Vulpescu, după care, „parcă și azi sunetele vocii sale mărețe vibrează în inimile noastre.” Acest șoc emoțional prilejuiește o prezentare a portretului acestei vedete românești răsfățate de ziarele din Italia și Franța, ce tocmai se pregătea a trece oceanul spre a cânta la Metropolitanul din New York. Despre prestația, realmente diplomatic-culturală românească în străinătate, a acestui artist charismatic, scrie mai târziu și Poslușnicu, sub titlul *Ce misiuni mai pot îndeplini artiștii români în străinătate?* (IV, 6-7) în care, după un scurt excurs în evoluția propagării valorilor muzicii populare peste hotare, subliniază aportul baritonului Mihai Vulpescu de la Opera din Monte Carlo, care, nu numai că interpretează asemenea cântece dându-le prestigiu și distincție artistică, dar face și altceva: în trei numere succesive ale revistei muzicale *Le Guide de concert*, scrie despre caracterul specific al cântecului popular românesc, însoțindu-și textul de exemple (de pildă, numește cântecul *Deșteaptă-te, Române* drept „marseieza românească”), transcrie notele pentru 21 de piese muzicale și face traducerea textelor în franceză în paralel cu textul românesc. După toate acestea, baritonul român organizează și un concert cu program de folclor muzical românesc în care apare îmbrăcat în costum popular național interpretând doine, hore, cântece haiducești, al căror inventar e trascriș riguros de profesorul botoșănean în paginile „Revistei Moldovei”. Mai mult de atât, aflăm că fascinantul bariton reușește să-și convingă o colegă de scenă, Elisabeth Nauroy, să învețe și ea să cânte românește, singură sau în duet cu el. Despre această inițiativă a cântărețului român, Poslușnicu scrie cu o admirație nețărmurită și solemnă, încheind astfel: „acțiunea patriotică întreprinsă de compatriotul nostru la Paris cu sprijinul nemăsurat de mare al confrăților de la *Le Guide du concert* merită recunoștința tuturor bunilor români”.

La fel, în foilețarea peisajului publicistic național jurnaliștii revistelor noastre „provinciale” urmăresc printre multe alte aspecte, și modul cum aceste publicații contribuie la apropierea de Europa. Iată, de pildă, cum, despre revista „Idea europeană”, căreia-i detaliază numărul pe aprilie 1921, (I,2), același observator afirmă decis că „e o adevărată europeană publicație și prin conținutul ei și prin tonul ei în care discută felurite aspecte ale culturii la noi și aiurea”. Apreciind faptul de-a pune la curent cititorul român cu literatura Europei, ceea ce denotă o remarcabilă deschidere către lume a unei reviste admiratoare a lui Iorga, cel ce dorea să se pună taxe pe cărțile și publicațiile venite din Occident, el afirmă că „nu există la noi o foaie care să egaleze „Idea europeană”, drept care, „această modestă foaie face culturii noastre un serviciu pe care nu-l va putea uita.” În același număr se exprimă entuziasmul pentru primirea câtorva numere ale revistei „Românul” din Ohio (America de Nord) pentru care „nu ne putem bucura îndeajuns de faptul că îndepărtații și înstrăinații noștri frați cultivă cu osârdie graiul tipărit al patriei lor de obârșie”. Promițând să-i urmărească în continuare evoluția, C. Oprescu nu ezită să facă și o corecție trebuitoare, aceea că, dacă unele critici din „Românul” asupra stărilor de lucruri din țară sunt justificate, „se pare că nu se pun îndeajuns în lumină și cele bune că doar vom avea câteva și dintre acestea.” Aici se deschide o chestiune cu bătaie lungă și acută în imediata noastră actualitate unde presa a devenit revoltător de ahtiată doar de aspectele negative, ceea ce a făcut necesară chiar

inițierea unei legi (nu importă aici avaturile ei, ci punerea problemei!) care sa regementeze raportul dintre pozitiv si negativ în economia informației. Într-un alt număr al publicației, (I,10), sub semnătura Econ. D. Furtună, se tratează profilul unei organizații cu mare impact in relațiile noastre cu exteriorul european și rolul unor comunități românești din afara țării la evoluția ulterioară a stării de lucruri națională. semnat de și intitulat *Serbarea semicentenarului „României June”*. Autorul reia ideea lui Iorga că la Viena au fost două momente importante pentru viața națională românească, unul de la începutul sec. XIX, când s-au întâlnit acolo macedoneni, ardeleni și boierii negustori din „ambele țări de dincoace” și celălalt, al anilor 1860, 70, când Eminescu, „s-a întâlnit acolo cu studenții ardeleni și bucovineni, *alcătuindu-se un fel de pregătire a vieții unitare românești*” (sublinierea aparține autorului). Amintind apoi de legăturile dintre Junimea ieșeană cu acea societate, el arată cum imnul societății *Pe-al nostru steag* și deviza ei, „uniți în cuget și-n simțiri”, au devenit apoi simboluri naționale de temelie, și extrapolează subiectul, arătând că au existat și alte exemple de activitate pro-românească a studenților din străinătate. Un exemplu este cel de la Paris, unde botoșăneanul Scarlat Vârnave apelează la toți românii pentru sprijin în realizarea unei biblioteci, a reședinței și a unui salon de întâlnire pentru românimea aflată la Paris, într-o broșură semnată de acesta, cu titlul *Biblioteca română din Paris*, tipărită la Paris în 1846, toate acestea spre a urmări „comunicația și înfrățirea ideilor” pentru ca, apoi, „întorcându-ne în țară, să putem răspunde așteptării părinților și împlini datoria noastră către Patrie.” Așadar, quod erat demonstrandum, „tinerimea noastră universitară dădea semnalul pentru trezirea conștiinței naționale românești cu mult înainte, încă din anii 1840, pe binecuvântatul pământ al Franței”. Reverberațiile acestor fapte în sfera actualului sunt și ele limpezi și pot trimite razele exemplarității spre viața de azi a românilor care trăiesc departe de țară, dezirabil fiind ca faptul să un afecteze legăturile de apartenență spirituală cu aceasta și ca poziția lor să fie folosită în interesul național. De altfel acest autor, Dumitru Furtună, preot, profesor, animator cultural, adunătorul unui adevărat tezaur de valori culturale în aria de nord a țării, - din păcate pierdut azi în mare parte - oferă el însuși exemplul relațiilor eficiente cu personalități din străinătate puse în slujba interesului cultural național. Astfel despre cartea sa *Cuvinte și mărturii* din 1915, Dumitru Macarie, editorul de azi al scrierilor sale și singurul exeget actual al lui Furtună, susține pe bună dreptate, că aceasta este „o primă monografie asupra lui Ion Creangă, înaintea celei a universitarului parizian Jean Boutière, care a folosit-o, de altfel, din plin”⁵⁴. Căci într-adevăr, corespondența asiduă pe care o întreține Furtună cu exegetul francez Jean Boutière din care se percepe „la cald” prețuirea entuziastă a aceluia pentru prelatul moldovean, articolele pe care i le trimite la Paris, îl ajută substanțial pe acela să elaboreze prima monografie despre Creangă apărută în străinătate, ceea ce profesorul francez va și recunoaște și va menționa numele lui Dumitru Furtună la loc de onoare printre cei cărora le datorează mulțumiri pentru ajutorul dat în scrierea tezei sale de doctorat.

Nu putem trece peste un alt exemplu de acest fel prezent în aceeași „Revistă a Moldovei” și anume un articol semnat de Nicolae Iorga despre Mihai Eminescu

⁴ Furtună 1990, pag 13.

(II,11-12) intitulat *Sufletul românesc modern: Poetul Mihail Eminescu*, în care vedem că lupta sa de notorietate contra unor influențe străine malefice asupra vieții noastre culturale nu-l împiedică să fie preocupat de cunoașterea de către același Occident, în cazul de față, de către francezi, a operei eminesciene, acesta fiind și scopul articolului, de-a „încunoștiința publicul francez de această puternică manifestație de creație poetică a unei națiuni înrudite și prietene, de opera poetului român, de-a da „o explicație psihologică a desvoltării acestei poezii, cu totul nouă prin sinceritatea-i duiosă și prin avântu-i îndrăzneț”. Demersul începe printr-un excurs istoric introductiv asupra evoluției literaturii române sub influența franceză, „căreia nu găsim cuvinte ca să-i stabilim mai exact marea însemnătate avută în desvoltarea literaturii românești din epoca noastră”, arătându-i-se însă păguboasa degenerare de mai târziu, infuzia de diminutive de sorginte fanariotă ș.a. Urmează apoi, ca o poveste pentru uzul și impresionarea străinilor, istoria venirii pe lume în Botoșani a pruncului de geniu și se derulează întreaga viața și aură de creație a lui Eminescu puse foarte convingător în rama contextului axiologic universal. Lectura acestui text relevă, de fapt, o primă sinteză micromonografică eminesciană în care se îmbină cu intuiție „Viața „ și „Opera” poetului în articulațiile lor flexibile, cu mult înainte ca G. Călinescu să facă acest lucru cu grandoarea-i cunoscută. Articolul lui Iorga dovedește încă o dată în plus că geniul lui a recunoscut fără tăgadă pe similitudinea sa și i-a știut pătrunde atributele unicității, chiar de atunci, de la 1922, cu mult înaintea marilor exegeze eminesciene ce aveau să urmeze. Acest text destinat străinilor pe care dorea să-i convingă de dreptul spiritului națiunii sale de-a fi demn de atenția și prețuirea lumii, nu a fost publicat după vreun manuscris oferit de Iorga redacției, cum s-ar fi putut crede, având în vedere prietenia statornică dintre Tiberiu Cruțu și marele apostol al neamului, ci a fost tradus pentru „Revista Moldovei” de către profesoara Cecilia Halunga de la școala normală de fete din Botoșani după „Revue blue” din 15 august 1922 în care Iorga îl publicase în limba franceză. Așadar, „Revista Moldovei” prezenta astfel cititorilor săi în mod elocvent, fața literaturii române pe care o arăta Nicolae Iorga lumii din afara țării sale, demonstrând că, deși acesta anatemia influența decadentei Occidentului, se străduia din răspuțeri să stea drept în fața acestuia în fruntea valorilor culturii românești pe care voia să le integreze în lume.

Și încă ceva, un lucru pe care îl considerăm crucial pentru destinul nostru de ființă colectivă. Istoria noastră a consemnat încă din perioada antică permanentele efecte ale disjunției existente în sânul acestei ființe colective, vizibile mereu de-a lungul diacroniei vieții noastre naționale pînă în imediata actualitate. O lungă serie de conflicte și dezacorduri, o tendință perpetuă de suprimare de către majoritate a indivizilor de excepție, fenomen a cărui cea mai grăitoare expresie se găsește în balada Miorița unde Ortomanul (întruparea kalokagathiei) este suprimat de cei invidioși pe înzestarea lui. De-a lungul istoriei noastre asemenea exemple abundă, din pacate, dacă e să considerăm doar suprimarea lui Grigore Ghica Voevod sau Nicolae Iorga. Momentul Marii Uniri a fost, după acela al Unirii Principatelor, o majoră abolire a acestei tendințe naționale aproape organice iar realizarea statului național unitar cu perioada de renaștere interbelică ce i-a urmat, a constituit un exemplu, bazat pe fenomenul contagiant al energiilor luminate, al efectelor

miraculoase pe care le poate produce o asemenea abolire – fie și temporară - a discordiei și a instaurării depline a armoniei și concordiei spirituale.

Concluziile valabile pentru actualitate ale acestor exemple relevate mai sus credem ca s-au desprins „la pas” din curgerea textului, dar încercăm o reiterare a lor sintetică în chip e încheiere. Exemplele oamenilor de cultură români din trecut, pornind, de pildă, de la cel al lui Cantemir drept reper, relevă deopotrivă focalizarea asupra valorilor naționale interne, prețuirea și popularizarea lor în afara contextului național, abolirea păguboasei infatuări europaise în fața elementului național, înțelegând că nimic un poate fi internațional fără a fi mai întâi valoros pe plan național. Pe de altă parte, contactul cu largul lumii civilizate cată să fie folosit întru asimilarea și asumarea conținuturilor evolute și întru revelarea către mentalul colectiv românesc. Iar rolul diasporei, azi atât de extinse, într-o proporție fără precedent în istorie - ceea ce creează o realitate presantă și exige o conduită pe măsură - poate fi unul uriaș în această adaptare la noua stare de lucruri, nu în ultimul rând prin șansa pe care o pot oferi membrii cultivați ai acesteia (și sunt pline universitățile lumii de români excepționali!) de-a releva prin traduceri bilaterale importante repere culturale reciproce.

De asemeni, demersurile întreprinse în epoca interbelică de către instituții de prim rang ale țării, precum Academia Română nu numai pentru consolidarea culturală, ci în vederea propagării culturii și literaturii noastre pe plan internațional pot fi, de asemeni, revăzute și reiterate, desigur în raport cu noua ordine de lucruri, având însă același țel, al adaptării prin mijloace culturale la noile realități pe care le-au produs, pe de o parte larga dispersare în lume a maselor compacte de români, precum și intrarea țării noastre în Uniunea Europeană. Importante sunt, credem, în această stare de lucruri, pe de o parte menținerea unei coeziuni pan-românești (spre a folosi și aici termenul venit acreditat de Profesorul Dan Mănuță) și, pe de altă parte, păstrarea cu orice chip și cu orice efort a validității dimensiunii culturale, azi, precum știm, grav amenințate și avariate de către spiritul gregar, reținând ca o deviză inspirată sintagmă de altă dată a preotului scriitor și gânditor Toma Chiricuță, valabilă și în timp de pace, un numai de război: „*măsura de conștiință organizată în cultură*”.

Bibliografie

- Cervatiuc 2006: Andreea Olaru Cervatiuc, *Don Quijote-punte între mitori*, Prefață de Andrei Ionescu, Editura Floare albastră, București.
- Furtună 1990: Dumitru Furtună, *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*, Ediție, prefață și note de Gheorghe Macarie și Manuela Macarie, Editura Junimea, Iași.
- „Junimea Moldovei de Nord”, revistă socială, literară. bilunară, apărută la 5 ianuarie 1919 la Botoșani.
- Nenati 2007: Lucia Olaru Nenati, *Arcade septentrionale, (Reviste, personalități și grupări literar-culturale din Țara de Sus, implicate în consolidarea prin cultură a Marii Uniri din 1918)*, Editura Academiei Române, București, 634 pagini.
- „Revista Moldovei”, apărută la 1 mai 1921 la Botoșani

Die Forderung zur Anpassung kultureller Haltung an die geopolitischen Veränderungen. Einige Beispiele aus der Vergangenheit, die eine aktuelle Betrachtung verdienen.

Jetzt, durch den EU-Beitritt Rumäniens, befinden wir uns vor mehreren Umwandlungen des existentiellen Paradigmas unserer Nation, die, einerseits sämtliche kollektive und individuelle Handlungsveränderungen bewirken, und andererseits einen ernsthaften Anpassungsprozess an eine neue Wirklichkeit beanspruchen. Ein Blick auf die Geschichte zeigt, dass es solche Knotenpunkte in unserer nationalen diachronischen Entwicklung schon gegeben hat, und, dass deren großen historischen und politischen Ereignisse, wie z.B. die Vereinigung von 1918 -die dieses Jahr 90 Jahre feiert- das nationale Bewusstsein nachhaltig gestärkt haben. Persönlichkeiten, deren das Schicksal ihrer Nation nicht gleichgültig war, haben auf diese Weise dazu beigetragen, die geopolitische Vereinigung durch eine kulturelle und geistige zu festigen.

In dieser Hinsicht erfolgten ihrerseits beachtliche Bemühungen zur Vollendung dieses Desideriums, denn sie vertraten mit Recht die Meinung, dass die territoriale Vereinigung ohne die kulturelle Kohäsion nicht forbestehen kann.

Ihre Bemühungen, ihre Handlungsweise sowie die erzielten Auswirkungen könnten heute, wenn unsere Nation von einer anderen geopolitischen Wende gekennzeichnet ist, ein Letbild zur Anpassung an die neue Realität darstellen.

Botoșani, România